

zı hususlarda çağdaşlarından, önceki şarhiyatçılardan ve Hıristiyan ilâhiyatçılardan farklı düşündüğü anlaşılmaktadır. Kur'an tercümesinin 1825 baskısına bir tanıtım yazısı yazan Richard Alfred Davenant bu hususa dikkat çekmekte, onun İslâm ve Hz. Peygamber'le ilgili görüşleri sebebiyle eleştirildiğini ifade etmektedir (Sale, *The Koran*, Davenant'ın tanıtım yazısı). Michael Djaha, Batı'daki Kur'an araştırmaları için önemli bir aşama olduğunu söylediği Kur'an tercümesini övmekte, Sale'in Araplar ve Hz. Muhammed hakkında açık bir fikrin oluşmasında, XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında İslâm ve İslâm peygamberine dair yeni bir bakış açısının ortaya çıkmasında önemli rol oynadığını belirtmektedir (*ed-Dirâsâtü'l-'Arabîyye*, s. 33-34). İslâm, Kur'an ve Hz. Peygamber hakkında kendisinden önceki şarhiyatçılar ve din adamlarından bazı noktalarda ayrılıp ılımlı ve tarafsız bir yol izlese de Sale, Kur'an'ın ve İslâm'ın Hz. Muhammed'in eseri olduğunu (*Maḳâle fi'l-İslâm*, s. 112, 121), onun inanç ve muâmelâtla ilgili hükümler yanında kıssaların çoğunu Yahudilik, Hıristiyanlık ve Mecûsîlik gibi dinlerin kitaplarından veya mensuplarından aldığını (*a.g.e.*, s. 73-74, 110), hârikulâde bir insan gibi kabul görmek için Allah'ın elçisi olduğunu ileri sürdüğünü (*a.g.e.*, s. 72), mi'rac hadisesinin toplum katında şöret ve mevkiini yüceltmek için başvurduğu bir hile olduğunu (*a.g.e.*, s. 82-83) söylemektedir.

Eserleri. Sale'in bilinen en önemli çalışması, *The Koran Commonly Called the Alcoran of Mohammed* adlı Kur'an tercümesiyle bu tercüme giriş mahiyetinde yazdığı *A Preliminary Discourse* adlı eseridir. Bazıları onun tercümede atıfta bulunduğu Arapça tefsirlerden doğrudan yararlandığını düşünürken yeni çalışmalarda bunun aksi ileri sürülmektedir. Sale'den intikal eden kitapların da bulunduğu Bodleian Library üzerinde araştırma yapan Edward Denison Ross, Sale'in koleksiyonunda Kâdî Beyzâvî tefsiri dışında herhangi bir tefsir kitabının bulunmamasından hareketle onun tefsir atıflarını ikinci derecede kaynaklardan aldığı sonucuna varmıştır (*The Koran Translated into the English*, Ross'un girişi, s. viii). Sale'in yararlandığı kaynakların başında rahip Lodovico Marracci'nin *Alcorani Textus Universus ex Correctioribus Arabum Exemplaribus summa fide ...* adlı Kur'an tercümesiyle (I-IV, Pdaoua 1698) bu tercüme giriş niteliğinde yazdığı *Prodromus ad Refutationem Alcorani* adlı notları olup

hatalarına rağmen Sale bu tercüme yazılışına teşekkür borçlu olduğunu söylemektedir (*The Koran Commonly*, Sale'in girişi, s. viii). Sale *A Preliminary Discourse* adlı mukaddimesinde Arap tarihi, Hz. Muhammed'in hayatı ve kişiliği, Kur'an tarihi, Kur'an'ın muhtevası, İslâm dini ve İslâmî fırkalar hakkında bilgi vermiş, onun bu eseri, XVIII. yüzyılda zirveye çıkan misyonerlik çalışmalarını yürütenlerin İslâm ve Kur'an hakkındaki temel kaynaklarından biri olmuştur. *A Preliminary Discourse*, çalışmada kullanılan kaynaklar tahkik edilerek bazı eklemelerle birlikte Hâşim el-Arabî tarafından *Maḳâle fi'l-İslâm* adıyla Arapça'ya tercüme edilmiştir (Kahire 1909). Sale'in Kur'an tercümesi ilk defa Lord Carteret'e ithafen basılmış (London 1734), 1764 yılında yeni baskısı gerçekleştirilmiştir. Tercümenin 1986 yılına kadar müstakil olarak ve *A Preliminary Discourse* ile birlikte 125'ten çok baskısı yapılmış, başka dillere de çevrilmiştir (*World Bibliography*, s. 115-137; Mofakhar Hussain Khan, XXX/2 [1986], s. 84-85). Rahip Elwood Morris Wherry, 1881 yılında Hindistan'da hazırladığı *A Comprehensive and Commentary on the Quran Comprising Sale's Translation and Preliminary Discourse* adlı eserini (London 1896) büyük ölçüde Sale'in Kur'an tercümesine ve mukaddimesine dayandırmış, tefsirinde Sale'in girişini aynen kullanmıştır (I, 3-283). Theodor Arnold, Sale'in çevirisinden yararlanarak *Der Koran oder insgemein so genannt Alcoran des Mohammeds* adıyla bir Almanca Kur'an çevirisi hazırlamıştır (Lemgo 1746). Sir William Muir (*The Koran: Its Composition and Teaching*, s. 48.), A. J. Arberry (*British Orientalists*, s. 16), William Montgomery Watt (*Bell's Introduction to the Qur'an*, s. 174) gibi yazarlar, misyonerlerin ve din adamlarının bu tercüme ile mukaddimesinden halen yararlandıklarını ve Kur'an'la ilgili en temel kaynaklarının Sale'in bu çalışmaları olduğunu ifade etmektedir. Sale, bazı ortak çalışmalara da katılmıştır. *The General Dictionary* adlı on ciltlik sözlüğün hazırlanmasında en fazla emeği geçenlerden biri olmuş, *Universal History* ismiyle bir heyet tarafından hazırlanan geniş çalışmada evrenin yaratılışıyla ilgili bölüm onun tarafından yazılmıştır (Sale, *The Koran*, Davenant'ın tanıtım yazısı).

BİBLİYOGRAFYA :

George Sale, *The Koran*, London 1825, Richard Alfred Davenant'ın tanıtım yazısı; a.mlf., *The Koran Translated into English from the Original Arabic*, London, ts. (Frederick Warne and Co. Ltd.),

Sir Edward Denison Ross'un girişi, s. viii, ix; a.mlf., *The Koran Commonly Called the Alkoran of Mohammed*, London, ts. (Frederick Warne and Co. Ltd.), Sale'in girişi, s. viii; a.mlf., *Maḳâle fi'l-İslâm* (trc. Hâşim el-Arabî), Kahire 1909, tür.yer.; W. Muir, *The Koran: Its Composition and Teaching*, London 1878, s. 48; A. J. Arberry, *British Orientalists*, Glasgow 1943, s. 16; B. Lewis - P. M. Holt, *Historians of the Middle East*, London 1962, s. 298-302; W. M. Watt, *Bell's Introduction to the Qur'an*, Edinburgh 1970, s. 174; P. M. Holt, *Studies in the History of the Near East*, London 1973, s. 57; Mişâl Cühâ, *ed-Dirâsâtü'l-'Arabîyye ve'l-İslâmîyye fi'ürûbbâ*, Beyrut 1982, s. 33-34; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikin*, Beyrut 1984, s. 250-252; *World Bibliography of Translations of the Meanings of the Holy Qur'an* (haz. Halit Eren - İsmet Binark), İstanbul 1406/1986, s. 115-137; Avril A. Powell, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, Richmond-Surrey 1993, s. 150-151; Muhammed Muhammed Ebû Leyle, *el-Ḳur'ânü'l-Kerîm mine'l-manzûri'l-istişrâki: Dirâse nakdiyye taḥlîliyye*, Kahire 1423/2002, s. 385-387; *The Cambridge Companion to the Qur'an* (ed. J. D. McAuliffe), Cambridge 2006, s. 16-17; W. G. Shellbear, "Is Sale's Koran Reliable?", *MW*, XXI (1931), s. 126-142; Mofakhar Hussain Khan, "English Translations of the Holy Qur'an: A Bio-Bibliographic Study", *IQ*, XXX/2 (1986), s. 84-85.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

SA'LEB

(تَلَب)

Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd b. Yesâr (Seyyâr) eş-Şeybânî (ö. 291/904)

Kûfe dil mektebi ileri gelenlerinden, lugat, nahiv, şiir, edebiyat, Kur'an ve hadis âlimi.

200 (815) yılında Bağdat'ta doğdu ve burada yetişti. Şeybânîler'in (Ma'n b. Zâide) âzatlı olup Sa'leb lakabıyla anılmasının sebebiyle ilgili olarak kaynaklarda herhangi bir kayıt mevcut değildir. İlk öğreniminden sonra Arap dili ve lugat ilmiyle şiir ve şiirlerdeki garîb kelimeler üzerine ders aldı. On sekiz yaşında iken Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ'nın *Hudûdü'n-naḥv*'ini okumaya başladı; yirmi beş yaşına geldiğinde Ferrâ'nın bütün eserlerini ezberlemiş bulunuyordu (Ebû Bekir ez-Zübeydî, s. 147). Ebû Abdullah İbnü'l-'A'râbî'den on yıl boyunca lugat ilmiyle garîb ve nevâdir, Seleme b. Âsim'dan nahiv ve kıraat dersleri gördü. Uzun yıllar İbrâhim el-Harbî'nin nahiv ve lugatla ilgili düzenlediği ders halkalarına katıldı. Riyâşî, Zübeyr b. Bekkâr, Muhammed b. Habîb (Muhammed b. Abdulah) b. Kâdim, İbn Sellâm el-Cumahî ve İbnü's-Sikkât onun hocaları arasında yer alır. İbn Necde'den Ebû Zeyd el-Ensârî'nin, Ali b. Mugire el-Esrem'den Ma'mer b. Müsen-

nâ'nın ve Ebû Amr b. Alâ'nın oğlu Amr'dan babasının kitaplarını okuyup rivayet etti. Böylece derin bir kültüre sahip oldu ve henüz yirmi beş yaşında iken Kûfe dil mektebinin nahiv ve lûgat alanında lideri konumuna yükseldi. Güçlü hâfızası sayesinde nahiv, i'rab, garîb ve nâdir kelimelerle eski Arap şiirinde geniş birikim elde etti; birçok meselede İbnü'l-A'râbî, Riyâşî gibi hocalarının başvurduğu bir kişi haline geldi (Yâkût, V, 119). Hatta 230 (845) yılında Bağdat'a gelen Basra mektebine mensup Riyâşî'nin Sa'leb karşısında âciz kalarak nahiv dersi vermeyi bıraktığı kaydedilir (a.g.e., V, 109-111, 132). Nahiv meselelerinde Basra mektebinin ileri gelen âlimlerinden Ebû Osman el-Mâzinî ile yaptığı tartışmalarda da üstünlüğünü gösterip Mâzinî'nin takdirini kazandı (a.g.e., V, 112-113).

Dil ve edebiyat ilimlerinde yoğunlaşmış olmakla birlikte Kavâirî'den 100.000 hadis dinlediğini söyleyen Sa'leb (İbnü'l-Kiftî, I, 148) ömrünün dil ve edebiyat ilimleriyle geçirdiğine hayıflanır ve dinî ilimlere karşı duyduğu özlemi dile getirirdi (bununla ilgili bir anekdot için bk. a.g.e., I, 178-179). Sa'leb geçimini daha ziyade öğretmenlikle sağlıyordu. 1000 dirhem maaşla on üç yıl boyunca Muhammed b. Abdullah b. Tâhir'in, Ahmed b. Saîd b. Selm'in ve Abbas b. Bûkerdân'ın çocuklarına hocalık yaptı (a.g.e., I, 181-182). Hayatının çoğunu Arap dili ve edebiyatı dersleri vererek geçirdi. Öğrencileri arasında Gulâmu Sa'leb, İbn Keysân, İbn Mücâhid, Ebû Mûsâ el-Hâmız, Ahfeş el-Asgar, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekir İbnü'l-Hayyât, Niftaveyh, Muhammed b. Abbas el-Yezîdî, İbn Vellâd, İbn Nâsîh el-İsfahânî ve Müberred'le yaptığı münazaralarıyla tanınan yahudi asıllı dilci Hârûn İbnü'l-Hâik sayılabilir.

Sibeveyhi'nin *el-Kitâb*'ını okuyarak Basra mektebinin görüşlerine de vâkıf olan Sa'leb, Müberred'le çeşitli dil meselelerine dair tartışmalar yaptı (Ebû Bekir ez-Zübeydî, s. 145-146; Hatîb, V, 208-209; Yâkût, V, 111-112, 114). Güçlü hâfızasına ve zengin birikimine rağmen dil meselelerinde ta'lîl ve kıyasa yer vermemesi, ayrıca ifadelerinde özlü anlatım diye tanımlanabilecek öğretim metodunun hâkim olması gibi sebeplerle fesahat ve belâgat sahibi, ta'lîl ve kıyasın inceliklerine vâkıf güçlü rakibi Müberred karşısında zayıf kaldığı söylenirse de bizzat Müberred'in, "Kûfeli-ler'in en âlimi Sa'leb'dir, Ferrâ onun onda biri bile olamaz" dediği nakledilir (İbnü'l-Kiftî, I, 177). Ayrıca onun şiirde, şiir şerhiyle nâdir lugatlarda Müberred'e karşı üs-

tünlüğü kabul edilmiştir. Hâlid b. Abdurrahman el-Acemî, Sa'leb ile Müberred arasındaki tartışmalı nahiv meselelerine dair bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (bk. bibl.).

Bir asra yaklaşan ömrü boyunca Me'mûn'dan Müktefi-Billâh'a kadar on bir Abbâsî halifesi dönemini idrak eden Sa'leb yöneticilerle iyi ilişkiler içindeydi. Özellikle vezir İsmâil b. Bülbül ile Muvaffak-Billâh'ın iltifatlarına mazhar oldu, *el-Muvaffakî* (fi muhtaşari'n-naḥv) adlı eserini halife için kaleme aldı. Başta İbnü'l-Mu'tez ve İbnü'l-Allâf olmak üzere birçok şair tarafından ilmi, ahlâki ve takvâsi ile övülen Sa'leb zenginliğine rağmen cimri bir insan görünümü ortaya koyuyordu. 291 yılı Cemâziyelevvelinde (Nisan 904) Bağdat'ta bir atlının çarpması neticesinde öldü ve şehrin Bâbüşşam tarafındaki kabristana defnedildi. Sa'leb'in "hâl" (ben) kelimesinin çeşitli anlamlarını açıkladığı "el-Şaşıdetü'l-hâliyye" adlı didaktik manzumesiyle hikemiyyat ve zevce dair bazı parçalar dışında şiirinin mevcudiyeti bilinmemektedir. Ancak o birçok şairin divanını derleyip şerhetmiştir.

Eserleri. Sa'leb'in kaynaklarda kırkı aşkın eserinden söz edilmekle birlikte bunların çok azı zamanımıza ulaşmıştır. 1. *Kitâbü'l-Faşıh* (İhtiyâru faşıhi'l-keḷâm). Sa'leb'in şöhretini sağlayan en önemli eseri olup III. (IX.) yüzyılda Bağdat ve civarında yaşayan halkın dilinde yanlış olarak kullanılan kelime ve ifadelerin doğru (fasih) şekillerinin açıklandığı eser otuz bölüm içinde zengin bir muhtevaya sahiptir. Sa'leb bu kitabında yaygın biçimde kullanılan her kelimeyi fasih kabul eder. Aynı konuda birden çok fasih kelime varsa en fasih olanı, eşit derecede iki fashiin ikisini de almıştır. Eserde terkip ve deyimlere de yer verilmiş, atasözleri için özel bir bölüm ayrılmıştır. Kitabın son bölümünde insanlarla hayvanlar arasında ortak veya benzer olan organların farklarından söz edilmiş olması halkın bunları birbirinin yerine kullandığını gösterir. Konular (bablar) halinde düzenlenmesinden ötürü kullanım zorluğu bulunan eseri Ahmed Hasan es-Sittî alfabetik hale getirmiştir (Sezgin, VIII, 144). Mektep taassubu ve müellifine karşı duyulan husumet gibi sebeplerle eserin Sa'leb'e ait olmadığı, onun Ferrâ'nın *Kitâbü'l-Behiyy* (*Kitâbü'l-Behâ*), Hasan b. Dâûd er-Rakkî'nin *Kitâbü'l-Haliyy* veya İbnü's-Sikkî'tin *İşlâhu'l-manṭıḳ* adlı eserlerinin farklı bir tertibi olduğunu iddia edenler olmuştur. *Kitâbü'l-Faşıh*'e *Zec-câc* (*Mu'âḥazât 'ale'l-Faşıh* / *er-Red 'alâ*

Şa'leb fi'l-Faşıh), Ali b. Hamza el-Basrî (*et-Tenbih 'alâ mâ fi'l-Faşıh mine'l-galaṭ*, Brockelmann, *GAL*, I, 122) ve İbn Dürüs-teveyh (*Taşıḥu'l-Faşıh*) bazı eleştiriler yöneltmişse de İbn Hâleveyh (*el-İntişâr li-Sa'leb*) ve Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlikî yazdıkları eserlerde bunlara cevap vermiştir (a.g.e., I, 118; *Suppl.*, I, 182; Sezgin, VIII, 99). İlk defa Von Barth tarafından Almanca bir mu-kaddimeyle birlikte yayımlanan eser (Leipzig 1876) daha sonra Kahire'de basılmış (1325), Muhammed Abdülmün'im el-Hafâcî (Kahire 1949) ve Âtîf Medkûr (Kahire, ts.) ilmî neşirlerini gerçekleştirmiştir. Kitap üzerinde şerh, zeyil ve nazma çekme şeklinde birçok çalışma yapılmıştır (*el-Faşıh*, neşredenin girişi, s. 7-258; Brockelmann, *GAL*, I, 121-122; *Suppl.*, I, 181-182; Sezgin, VIII, 141-147;). Otuz beşi aşkın şerhinden İbn Hişâm el-Lahmî ile (nşr. Mehdî Ubeyd Câsim, Bağdat 1409/1988) Ebû Sehl Muhammed b. Ali el-Herevî'nin (Kahire 1285, 1289) şerhleri basılanlar arasında yer alır. Abdülatîf el-Bağdâdî'nin *Zeylû'l-Faşıh*'i de basılmıştır (*et-Tura-fû'l-edebiyeye* adlı risâleler mecmuası içinde, Kahire 1285, s. 99-128). Ebû Amr eş-Şeybânî'ye de (ö. 206/821) bir şerhin nisbet edilmesinde (İbnü'n-Nedîm, s. 74) bir zühul eseri olmalıdır. Muhammed Abdülmün'im el-Hafâcî, *Faşıhu Sa'leb ve ş-şürûhu'lletî 'aleyh* adlı bir monografi yazmıştır (Kahire 1949). 2. *Kavâ'idü's-şîr*. Şiir tenkidine dair ilk eserlerden olup duygusalıktan uzak, yansız, özlü, açık ve yalın anlamıyla *el-Faşıh*'e benzer. Kelâmî anlama göre değil biçim ve sığaya göre emir, nehiy, haber ve istihbar bölümlerine ayırması müellifin eğitimi niteliğini hatırlatır. Bu dört nevi medih, hicâ, risâ, itizâr, teşbîb, teşbîh ve hikâyet-i ahbâr kısımlarına ayrıldıktan sonra şiirlerdeki doğru ve yanlış tabirler örneklerle incelenmiştir. Müellif cezâlet-i lafiz, ittisâk-ı nazım, ifrat ve tefritten uzak teşbîh, vasıf, ifrat, iğrak, letâfet-i ma'nâ (ta'riz), istiare, hüsn-i hurûc, mücâveret-i azdâd ve mutâbık adlarını verdiği edebî sanatlarla sinâd, ikvâ, ikfâ, itâ ve cevâzât gibi şiirlerde görülen kusurları yine misallerle açıklamıştır. Merzûbânî eseri başkasından dinlemek suretiyle rivayet etmiştir. Bu sebeple kitabın Merzûbânî'ye ait olabileceğini söyleyenler varsa da Merzûbânî'nin *el-Müveşşah*'i ile Sa'leb'in *Kavâ'idü's-şîr*'inde geçen terimlerin farklılığı bu ihtimali zayıflatmaktadır. İlk defa C. Schiaparelli'nin yayımladığı eseri (Leiden 1890) şerh ve notlarla birlikte Muhammed Abdülmün'im el-Hafâcî (Kahire 1948) ve Ramazan Abdüttewvâb (Kahire 1966)

neşretmiştir. 3. *Mecâlisü Şa'leb* (*el-Mecâlis, Mücâlesâtü Şa'leb, Emâli Şa'leb*). Sa'leb'in derslerde öğrencilerine tutturduğu notlarla kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplardan oluşan eser Kûfe mektebinin dil meselelerine, Kur'an ve şiir mâ-nâları ile ahbâra dair çeşitli meseleleri ihtiva eder. Sa'leb, ele aldığı konularla ilgili değişik görüşleri tartışırken kendi görüşlerine olduğu kadar Basra mektebinin görüşlerine de yer vermiştir. Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, Gulâmu Sa'leb, İbn Dürüsteveyh, İbn Miksem ve Ebû Abdullah el-Yezîdî'nin rivayet ettiği eser Ali b. Hamza el-Kisâî ve Ferrâ'nın dil kurallarına ilişkin görüşlerinin ve Kûfe nahvinin belirlenmesinde zengin bir malzeme oluşturur. Eserde genellikle metin ve örnekten kurala geçilerek modern dil öğretiminde benimsenen bir yöntem izlenmiştir. Kitabı *Mecâlisü Şa'leb* adıyla Abdüsselâm Muhammed Hârûn – Ahmed Muhammed Şâkir yayımlamış (I-II, Kahire 1945, 1956, 1960), Ahmed Abdüllatif Mahmûd el-Leysi, *en-Nahv fi Mecâlisi Şa'leb* (Kahire 1991) ve *eş-Şarf fi Mecâlisi Şa'leb* (Kahire 1991) adıyla iki çalışma gerçekleştirmiştir. 4. *Me'ânî ve fevâ'id*. On yedi varaklık bir yazma nüshası bulunan eser (Sezgin, VIII, 147) Sa'leb'in Arap lugat ve nahvine dair bazı meseleleri ele aldığı *Kitâbü'l-Mesâ'il*'inden bir bölüm olmalıdır. 5. *el-Kaşidetü'l-hâliyye*. Ebû Hilâl el-Askerî'nin *eş-Şinâ'ateyn*'i ile (Kahire 1971, s. 438-439) İbn Manzûr'un *Lisânü'l-'Arab*'ında ("hyl" md.) yer alır.

Sa'leb'in rivayet ettiği veya üzerine şerh yazdığı eski şiir ve divanlardan başlıcaları şunlardır: *Şerhu Dîvânî Züheyr b. Ebî Sülmâ* (Kahire 1363/1944; nşr. Hannâ Nasr el-Hittî, Beyrut 1412/1992, 1414/1994; *Şerhu Şîri Züheyr b. Ebî Sülmâ*, nşr. Fahreddin Kabâve, Beyrut 1402/1982); (*Şerhu Dîvânü'l-A'sâ* (nşr. Rudolf Gayer, Yana 1927); (*Şerhu Dîvânü İbni'd-Dümejne* (nşr. Ahmed Râtib en-Neffâh, Kahire 1959); *Şerhu Dîvânî'l-Hansâ* (nşr. Enver Ebû Süleym, Amman 1998); (*Şerhu Dîvânü şîri 'Adî b. er-Rikâ' el-'Âmilî 'an Ebî'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ Şa'leb eş-Şeybânî* (nşr. Nûrî Hammûdî el-Kaysî – Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Bağdat 1407/1987); (*Şerhu Dîvânü 'Urve b. Hızâm* (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, nr. 5077); *Şerhu Lâmiyyeti's-Şenferâ* (Süleymaniye Ktp., Aya-sofya, nr. 52); *Şerhu Kaşideti 'Umâre b. 'Akîl b. Cerîr* (Hâlid b. Yezîd eş-Şeybânî'nin methine dair, Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Mecâmi', nr. 166). Sa'leb'in bunların

dışında kaynaklarda çeşitli eserlerinin adı zikredilmektedir (Sezgin, VIII, 141-147).

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'leb, *el-Faşiḥ* (nşr. Âtîf Medkûr), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), tür.yer., ayrıca bk. neşredeninin girişi, s. 7-258; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naḥviyyin* (nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1375/1955, s. 95-96; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-naḥviyyin ve'l-lugaviyyin* (nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1392/1973, s. 141-150; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Flügel), s. 74; Ebû Hilâl el-Askerî, *eş-Şinâ'ateyn* (nşr. M. Ebü'l-Fazl – Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1971, s. 438-439; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 204-212; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ* (nşr. İbrâhîm es-Sâmerrâî), Zerkâ (Ürdün) 1405/1985, s. 173-177; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebbâ*, V, 102-146; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-rüvât*, I, 148, 173-186; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 151-153; Brockelmann, *GAL*, I, 118-122; *Suppl.*, I, 181-182; Sezgin, *GAS*, VIII, 99, 141-147; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebe*, III, 370-372; İhsan Abbas, *Târîhu'n-naḥdi'l-edebe 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1404/1983, s. 82-86; Hâlid b. Abdurrahman el-Acemî, *Mesâ'ilü'l-hilâfi'l-me'sûre 'ani'l-Müberred ve Şa'leb* (yüksek lisans tezi, 1404), Câmia-tü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, el-Lugatü'l-Arabiyye, en-nahv ve's-sarf, tür.yer.; Muh-yî Hilâl es-Serhân, *Fihrisü maḥbû'âti Vizâretü'l-evkâf*, Bağdad 1986, s. 71-72; Abdülhamîd Seyyid Tîlib, *Ġarîbü'l-Kur'ân, ricâliḥü ve menâhi-cühüm min İbn 'Abbâs ilâ Ebî Ḥayyân*, Küveyt 1986, s. 203-207; Ahmed Abdüllatif Mahmûd el-Leysi, *en-Nahv fi Mecâlisi Şa'leb*, Kahire 1991, tür.yer.; a.mlf., *eş-Şarf fi Mecâlisi Şa'leb*, Kahire 1991, tür.yer.; Abdülvehhâb Hammûde, "Emâlî Şa'leb", *ME*, XXIV (1952), s. 821-827; M. Cebbâr el-Muaybid, "Dîvânü'l-Ġansâ' bi-şerḥi Ebî'l-'Abbâs Şa'leb leyse lehü", *MMLAÜr.*, XX/50 (1416/1996), s. 225-234.

İSMAİL DURMUŞ

SA'LEBE (Benî Sa'lebe)

(بنو ثعلبة)

Adnânîler ve Kahtânîler'e mensup bazı kabilelerin adı.

Benî Sa'lebe adına ilk defa Yemen'de bulunan Sebe meliklerine ait kitâbelerde rastlanır (Cevâd Ali, II, 590). Kalkaşendî, Adnânîler'in on, Kahtânîler'in on altı kolumun Sa'lebe adıyla anıldığını kaydeder (*Nihâyetü'l-ereb*, s. 181-185).

Benî Sa'lebe adıyla tanınan başlıca kabileler şunlardır: Benî Sa'lebe b. Sa'd. Adnânîler'e mensup Gatafânoğulları'nın önemli kollarından biridir. Bunlar yoğun olarak Orta Arabistan'da Gayga, Surrâd ve Huşbe'de yaşıyordu. Gatafân kabilesinin diğer kolları gibi Benî Sa'lebe b. Sa'd da uzunca bir süre müslümanlara düşmanlık yapmıştı. Hicretin 3. yılında (624) Benî Sa'lebe b. Sa'd'ın Necid bölgesinde Züemer'de Benî Muhârib ile birlikte Medine'ye baskın hazırlığı içerisinde olduğu haber alınca onlara karşı Züemer (Gatafân) Gaz-

vesi düzenlendi (Vâkıdî, I, 193-194). Ertesi yıl meydana gelen Zâtürrikâ' Gazvesi'nin asıl sebebi de Benî Sa'lebe'nin Benî Enmâr ile birleşerek Medine'ye yönelik saldırı hazırlıkları yapmasıydı. Herhangi bir çatışmanın olmadığı Züemer ve Zâtürrikâ' gazveleri Benî Sa'lebe'nin Medine'ye yönelik tehditlerini geçici bir süre durdurdu. Hz. Peygamber, 6. yılın Rebü'lâhîrinde (Ağustos-Eylül 627) Muhammed b. Mesleme'yi keşif ve bilgi toplamak amacıyla on arkadaşıyla birlikte Medine'den 24 mil uzaklıktaki Zülkassa'da yaşayan Benî Sa'lebe b. Sa'd'ın yurduna gönderdi. Müslümanların yurtlarına geldiğini farkeden Benî Sa'lebe'den silâhlı 100 kişi onları kuşatıp yaralı olarak Medine'ye dönen Muhammed b. Mesleme dışındakileri öldürdü. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Ebû Ubeyde b. Cerrâh kumandasında kırk kişiden oluşan bir kuvveti olay yerine gönderdi. Düşman kuvvetlerine rastlamayan Ebû Ubeyde ele geçirdiği hayvan sürüleriyle Medine'ye döndü (a.g.e., II, 551). Ebû Ubeyde aralarında ittifak oluşturarak Medine'yi ve meralarını tehdit eden Benî Sa'lebe, Benî Muhârib ve Benî Enmâr'a karşı rebü'lâhîr ayının sonlarında (eylül ortaları) ikinci bir sefere çıktı. Aynı yılın cemâziyelâhîr (ekim-kasım) ayında Zeyd b. Hârîse kumandasındaki on kişilik bir kuvvet Benî Sa'lebe'nin bir diğer konak yeri olan Tarîf'e sevk edildi. Birlik Tarîf'e ulaştığında Sa'lebeoğulları, gelenlerin Hz. Peygamber kumandasındaki bir ordunun öncü birliği olduğunu sanarak yurtlarını terk ettiler. Zeyd ve beraberindekiler yirmi deveyle bir miktar davarı ganimet olarak Medine'ye döndüler. Bu seferlerden özellikle ekonomik anlamda ciddi zarar gören Benî Sa'lebe ve müttetikleri Medine'ye yönelik tehditlerinden vazgeçtiler. Resûl-i Ekrem, Cîrâne'den döndükten sonra (8/630) Benî Sa'lebe'den dört kişilik bir heyet Medine'ye gelerek kabilelerinin İslâmiyet'i kabul ettiğini bildirdi. Remle bint Hârîs'in konağında ağırlanan Benî Sa'lebe heyeti Medine'de birkaç gün kaldıktan sonra ayrıldı (İbn Sa'd, I, 227). İbn Hacer el-Askalânî, Hz. Peygamber'in bu sırada Benî Sa'lebe b. Sa'd'ın lideri Abdullah b. Amr es-Sa'lebî'yi kabilesine âmil olarak tayin ettiğini kaydeder (*el-İşâbe*, IV, 164). Ancak Abdullah'a bu görev heyetin Medine'den ayrılmasından sonra verilmiş değildir. Kûfe'ye yerleşen ve kendisinden hadis rivayet edilen Usâme b. Şureyk de bu kabileye mensuptur. Yine Kûfe'ye yerleşen Katbe b. Mâlik de özellikle hadis konusunda kendisine başvurulmuş sahabîlerdendi (Sem'ânî, III, 128). Benî Sa'lebe b. Sa'd ile Benî